

կը կազմեն կապաղովկիոյ նահանգապետութեան. ասոնց աւելցուց նաև կաստապալայն եւ կիլիկիոյ ուրիշ քաղաքները: Սակայն Արիորբազան ղեռ իր կենդանութեան միջոց, իր որդւոյն յանձնեց բոլոր այդ թագաւորութիւնը, յորում շատ փոփոխութիւնք կատարուեցան մինչև յՈ. զոստաւ կենար, որուն կայսրութեան ժամանակ, այս թագաւորութիւնն ալ, ինչպէս ուրիշ շատ թագաւորութիւններ, վերածուեցաւ պարզապէս նահանգի մը:

106. — Այսուհետև Պոմպէոս անցնելով Տաւրոս լեռներէն, պատերազմեցաւ Կոմագենէի թագաւորին՝ Անտիոքոսի դէմ, մինչև որ Անտիոքոս ալ իրեն բարեկամ եղաւ: Բաց աստի, կամ այն պատճառաւ որ Գարեհ Մարաց թագաւորը, այս պատերազմիս մասնակցած էր ի նպաստ Անտիոքոսի, և կամ թէ առաջ ի նպաստ Տիգրանի կուած էր, պատերազմ հրատարակեց Գարեհի դէմ և զայն խորտակեց: Գնաց զէնքերով նաև Նարադացի Արարներուն դէմ, որոնց թագաւորն էր Արետաս. ինչպէս զնաց նաև Հրէից դէմ, որովհետև Արիստարքուդոն իրենց թագաւորն ապստամբած էր, և վերջապէս առաւ Երուսաղէմը, իրենց ամէնէն սրբաւորն քաղաքը: Բաց աստի շրջեցաւ, և առանց բնաւ զէնք գործածելու՝ Հռովմայեցւոց հպատակեցուց բոլոր կիլիկիան, որ ղեռ Հռովմայեցւոց հպատակութիւնը չէր ընդունած, և բոլոր այն գաւառները որ կը մնային Ասորիքէն, Եփրատայ շուրջը, Կիլիսիոյն, փիւնիկէն, Պաղեստինը, Եդոմէան, Ետուրիան և ուրիշ որ և է առնուն ունեցող ազգեր՝ որոնք Ասորիքը կը կազմեն: Եւ այս ամէնն ըրաւ ոչ եթէ Անտիոքոս Պիոսի որդւոյն՝ Անտիոքոսի դէմ վրէժխնդրութեան մը պատճառաւ, — մինչ սա իր քովն էր, և աղաչանք իրեն հայրենի թագաւորութիւնը կը թախանձէր, — այլ այն պատճառաւ որ՝ մարտի հաւածած ըլլալով զՏիգրան, Անտիոքոսի յաղթականը, կը համարէր թէ այդ երկիրներու գրաւումն Հռովմայեցւոց ստացուած իրաւունք մ'ըլլայ: Մինչդեռ նա այսպիսի

կարգադրութիւններ կը սահմանէր, դեպքաններ հասան իրեն Հրահատէն և Տիգրանէն, որոնք իրարու հետ պատերազմ սկսած էին: Ասոնց ոմանք կ'ուզէին որ Պոմպէոս պատերազմի ի նպաստ Տիգրանայ, որ իրեն բարեկամն եղած էր. իսկ միւսները կ'առաջարկէին իրեն Պարթևաց բարեկամութիւնը Հռովմայեցւոց հետ: Սակայն Պոմպէոս չուզելով Պարթևաց դէմ պատերազմ մը սկսիլ առանց Հռովմէն հրահանգ մը ստանալու, հաշտութեան միջնորդներ զրկեց երկուքին միջև:

Այս վիճակի մէջ էր Պոմպէոս:

Հ. Յ. ԱՒԳԵՐ

(Շարայարեյի)

ՎԵՆԵՏԿԵԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

Երեք հրատարակութիւններ ունինք մեր դիմաց, որոնք թանկագին յիշատակներ կը պարունակեն վենետիկան կենաց և պատմութեան վերաբերեալ. փոքր են ծաւալով, այլ բովանդակութիւնն է որ զանոնք յարգի կ'ընծայէ ուսումնասիրաց, իսկ մեզ համար նոր փայլ մ'ալ կը ստանան մեծ. հեղինակներու ազնիւ բարեկամութենէն առ Ուիտտ և Ջերմ համակրանքէն առ Ալզաւ: Երեքն ալ դիւանական թուղթերու մէջ թաքուն անծանօթ պատմութեանց և ըզզացմանց արձագանքներ են որ դարբերու հեռաւորութենէն նուազ և անոյշ մեղեդիի մը տպաւորութիւնը կը թողուն մեր վրայ:

I. Պիոս Զ-ի այցելութիւնն ի վենետիկ

1782 Մայիս 15էն 19 վենետիկ տարեցրոց մէջ անմոռանալի հանդիսաւորութեանց օրեր եղան, Հաւարակապետութիւնը թէպէտ կորուսած էր իր անեղ ու ժոյն սարսափն և ազդեցութիւնը բաւա-

կան ժամանակէ ի վեր, սակայն իր առատ վեհութենէն և պերճ շքեղութենէն ոչ մէկ մազաչափ օտարացած էր, և առիթը, անակնկալ և գերագոյն, մեծապէս կը նպաստէր ծերակրոյսն ու ժողովուրդը խանդավառելու: Լուսնը մենք և թողունք խօսքը արժ. Հեղինակին և իր դիւանական տարեգրին կամ օրագրութեան:

«Ծանօթ է թէ ինչպէս սովոր էր վենետիկ ընդունել իւր նշանաւոր հիւրերը հանդիսաւորութեան և փառաւորութեան այնպիսի կերպերով, որոնք, միացած Հասարակապետութեան ճոխութեան, ժողովրդեան խանդավառութեան, քաղքին շքեղութեան» որ կը ճառագայթէ շողշողուն իւր մարմարներուն և ջուրերուն մէջ, և գունագեղ խորտիկ տարազներու հարստութեան հետ, սահմանուած էին անջրնջելի հետք մը դրոշմելու տօնականներու սրտին և մտքին մէջ, որոնք կը մեկնէին լի հիացմամբ, ո՛չ միայն քաղքին գեղեցկութեան վրայ, որ միակն է աշխարհիս մէջ, այլ նաև իրեն ճոխութեան և իրեն զօրութեան վրայ: Իւր արդէն այս էր, մանաւանդ իր կենաց վերջին տարիներու մէջ, մարդը Հասարակապետութեան փափաքը:

«Այսպիսի շքեղութեանց յետին փայլերն եղան Հիւսիսի Գուքսերուն (Մեծ գուքսերն Ռուսիոյ) ի պատիւ տրուած հանդէսներն 1782 յունուարին, և 1784 մայիսին հանդէսներն ի պատիւ Կուսդաւ Գ. Շուեստաց թագաւորին:

«Սակայն ամենայնաւորէկ դրոշմ մը պիտի տրուէր այն ընդունելութեանց զոր Մերակոյտը կը սահմանէր Պիոս Զ. Փառնայապետին զաւստեան առթիւ, թէ՛ դէպքին եզականութեան պատճառաւ, ուրովհետև Եկեղեցւոյ Գլուխը, ճանապարհորդութեան մը միջոց, որ հաճոյից համար չէր, այլ Եկեղեցւոյ ամենակարեւոր շահերէն բռնադատուած, կ'անցնէր և կ'ի-

ջևանէր վենետիկեան սահմաններու մէջ, և թէ՛ Նորին Սրբութեան բացայայտ փափաքին պատճառաւ, որովհետև կ'ուզէր ճամբորդել իբրև որ և է հասարակ եկեղեցական մը, առանց մէկ հանդիսի և առանց մասնաւոր պատիւներու»:

Սրբազան Փառնայապետը կ'ուղևորէր ի Վիեննա, Յովսէփ Բ. կայսեր հետ կարգադրելու համար եկեղեցական ամենակարևոր գործեր: Վենետիկեան սահմաններէն անցած միջոց Հասարակապետութեան կողմանէ իրեն ընձեռուած պատուոյ ընկերներն և ամէն տեսակ փափուկ ուշադրութիւններ, գորովեցին իրեն վշտացեալ սիրտը, մանաւանդ երբ ուղևորութեան նպատակն անյաջող ֆնաց ի Վիեննա, և երախտագիտութեան պարտք մը համարեցաւ ի դարձին՝ հանդիպել ի Վենետիկ և անձամբ շնորհակալ ըլլալ Տոմին և յիշարկուտին:

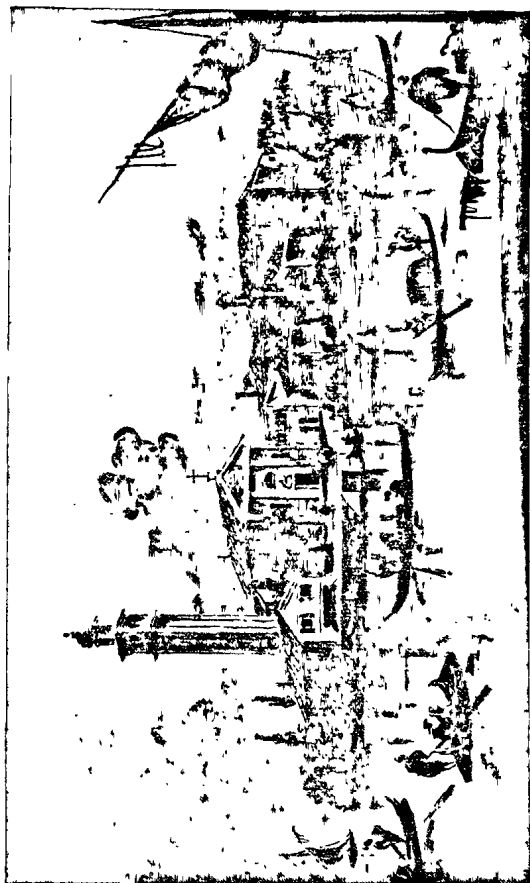
Մայիս 11ին, ծերունի ի վշտահար Փառնայապետն հասաւ վենետիկեան պետութեան սահմանաժայռն ի Բերի, ուր երկու պատրիկ ասպետներ յատուկ շքախմբով կը սպասէին իրեն և կը մատուցանէին յանուն ծերակուտին բարի զաւստեան ողջոյնը: Անտի առաջնորդեցաւ ի Վերոնա, ուր առաջին հանդիսական ընդունելութիւնք և լուսաւորութիւնք պատրաստուած էին, ժողովրդեան խանդավառ աղաղակներու և կեցցէներու մէջ: 13ին շարունակելով իր ճամբան և երկու ժամ ի Վիեննաց կենալէ վերջ, հանգչելու և ժողովուրդն օրհնելու համար, զիշերուան ժամը 12ին հասաւ ի Քատուա: Քաղքին դրան առջև շարուած էին 24 մանկաւիկներ ամենաճոխ հագուստներով, և ձեռքերին վառուած կերոններ բռնած, որոնք առաջնորդեցին իրեն մինչև Սուրբ Յուստինէի եկեղեցին. ամբողջ ճանապարհին երկայնութեամբ բոլոր պատուհանները ջահերով լուսաւորուած էին, ինչպէս նաև

Բարադոյ տէլլա վալլէի շրջակայ տունները, իսկ մեծ հրապարակին մէջ արուեստական գեղեցիկ ճաշակով ամենալաւ գետեղուած՝ կը վառուէին անգղիական կրակներ և նաւթի լոյսեր։ Ս. Յուստինիայի մինաստանին ընդարձակ սրահներն ալ լուսաւորուած էին ջահերով ու մոմերով, մանաւանդ այն դահլիճներն որ իրրեւ օթարան պատրաստուած էին։

Յաջորդ օրը պատարագեց Ս. Անտոնայ խորանին վրայ, այցելեց քաղբին երեւի շէնքը, իմաստութեան մեծ դահլիճը, և հոն ընդունեցաւ քաղբին ազնուականութեան յարգանքը, և պատշգամէն օրհնեց հրապարակին մէջ խոնուած ժողովրդեան ամբողջը։ Այցելեց նաև համալսարանը, ուր Ուսուցչաց խումբն իր յարգութիւնը մատուց և անմիջապէս մի քանի քնազիտական փորձեր ալ կատարեց իր առջև։

Մայիս 15ին, յետ զանազան ընդունելութեանց, միջօրէի ժամը Չին բազմաթիւ շքախումբով ուղևորեցաւ դէպ ի Բորդէլլոյ ուր կը սպասէր իրեն ամենաշքեղ հանդերձուած, ճոխ և ոսկեզօծ նաւակ (burchiello) մը, որ գինքը պիտի տանէր մինչև ի վենետիկ երկու գետափանց ամբողջ երկայնութեան վրայ խոնած ժողովրդոց ուրախութեան աղաղակներու և ծափահարութեանց մէջ։ Ի Մորանցան, ուր հասան զրեթէ ժամը ութին, վենետիկոյ պատրիարքն իր կանոնիկոսներու խմբով և քահանայից պատուիրակութեամբ մը, ընդ առաջ ելան իրեն բազմաթիւ հանդիսական նաւակներով, որոնց վրայ՝ քայլ առ քայլ յառաջելով՝ աւելցան նաև պետութեան քսան եպիսկոպոսներու կոնտրոլները և ուրիշ առանձնականաց և ազնուականութեան շքազարդ նաւակները, այնպէս որ լճակը ցամաք երկրի երևոյթ մ'առած էր։ Իսկ տոժն ու ծերակոյտն ամբողջ և պետական բարձր պաշտօնակալք ու պատրիկք, կը սպասէին փոքրիկ Ս. Գեորգ կղզւոյն մէջ, կէս ճանապարհին վրայ։ Հագիւ քահանայապետական նաւակը մերձեցաւ սանդղոց, Տոմ ճանելով իր դքսական խոյրը, խոնարհեցաւ համբուրելու ն.

Սրբութեան աջը, և իրեն մատուց յանուն Հասարակապետութեան բարի գալըստեան ողջոյնը. վայրկեան մը նոյն մենաստանի եկեղեցւոյն մէջ աղօթելէ վերջ, դարձեալ ծովային թափորը յառաջ վարեց իւր ընթացքը։ Փահանայապետին հետ միասին բազմած էին Տոմը, Երեւակոտին աւագագոյն անդամք, վենետիկոյ պատրիարքը, վենետիկոյ և վիեննայի քահանայապետական երկու նուիրակները։ Ճիւղտեզգայի ջրանցքին մէջ զետեղուած և հանդիսապէս պնտուած եօթը պետական մարտանաւեր և միւս բոլոր վաճառական նաւեր, որ շարուած էին մինչև Ս. Մարկոսի ջրանցքին երկայնութեամբ, սկսան արձակել իւրաքանչիւրն իւր խումբերու քսանութիկ հարուածներ, մինչդեռ անհամար բազմութիւն մը ժողովրդոց՝ դիզուած Ճիւղտեզգայի և Երադէլէի ջրանցից քարափանց վրայ, ծափահարութեամբ կ'ողջունէր և ամբողջ եկեղեցեաց զանգակները կը հնչէին, մինչև որ հանդիսական թափորը ներքին ջրանցներն ալ կտրելով հասաւ Ս. Ճիւղվանի Բառլոյ եկեղեցւոյն քով Դոմինիկեանց մենաստանը, ուր բազմաթիւ սպասաւորներ, ամենաճոխ տարագնեքով զարդարուած և ջահեր բռնած ձեռքերնին, առաջնորդեցին Ս. Փահանայապետն իրեն բնակութեան համար պատրաստուած դահլիճը. հոն տոժն ու ծերակոյտը հրաժարական ողջոյննին տալով մեկնեցան և ն. Սրբութիւնն ազատ ֆրանց հանգչելու ճանապարհին յոգնութենէն և յուզմենքէն մինչև որ սարքուեցաւ ամենաճոխ հացկերոյթը։ Օրագրողը կ'ըսէ թէ ն. Սրբութեան համար պատրաստուած օթեանը, զոր ինքն ընտրած էր առաջուց, թէպէտ ընդարձակ սենեակներ չէին, այլ անոնց թուոյն բազմութիւնը և հանդերձանաց ու մետաքսեղինաց և զորգերու ճոխութիւնը, ջահերու շքեղութիւնը, արժանաւոր բնակութիւն մը կը կազմէին։ Կարելի է այդ ճոխութիւնը գուշակել երբ մտածենք որ ոչ միայն Հասարակապետութիւնն իր ամենաճոխ թանգարանն ու գանձարանը բացած էր քահանայապետական օթեանը պնեկու հա-

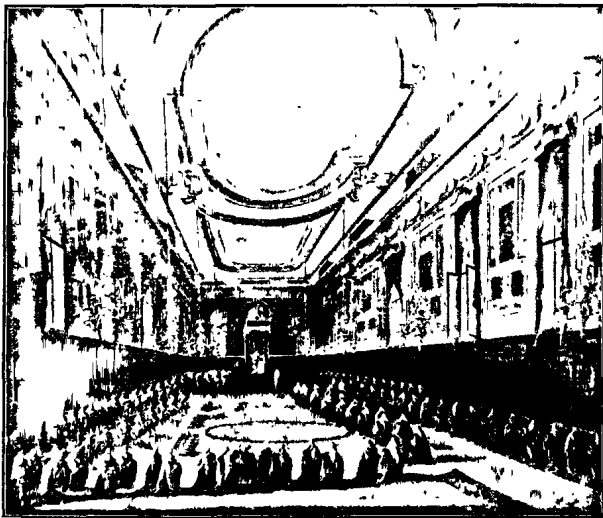
Fr. Guardi. — S. Giorgio in Alga (խորհրդ. քանդազարմ Վինհոլդ)

մար, այլ նաև ազնուական պատրիկը ամէն ալ իրարու հետ զրեթէ մրցած էին իրենց պալատանց ամենապերճ զարդերը հոն փոխադրելու համար:

«Տարակոյս» չկայ, կ'ըսէ արժ. Հեղինակը, որ լճակին զմայլելի տեսարանը, մայիսի վարդագոյն մայրամուտի մը բնահեղեայ և արծաթափայլ ցոլացմամբը շող-

թական կամարներու ներքև, տարակոյս չկայ՝ որ այսպիսի տեսարան մը ամենա-մեծ տպաւորութիւն գործած պիտի ըլլայ Պիոս Զ-ի հոգւոյն վրայ, որքան ալ նա վարժ էր և սովորած մեծափառ ցոյցերու և փառայեղ ընդունելութեանց»:

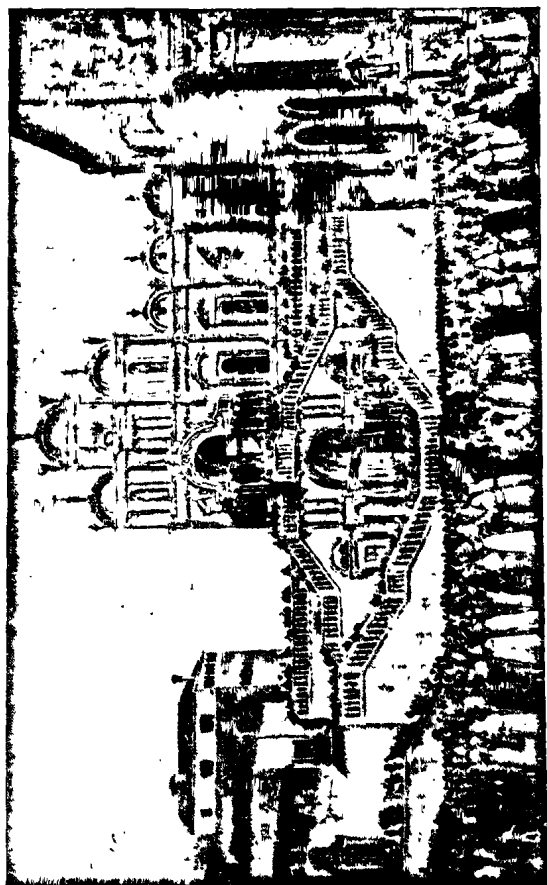
Մայիսի 16, 17, 18 օրերն ամէն ալ այցելութեանց և եկեղեցական հանդէսնե-

Fr. Guardì. — Եկրակստին յարգութիւնն առ Պիոս Զ. Ս. Ճեովաննի Բատոյ վանքին դպրէն մէջ.
(Արքուժի թամզարամ Տրեստայի)

շողուն, յուզուած ու ծփուած հարիւրաւոր և հարիւրաւոր նաւակներէ, որոնք ամէն ալ պճնուած են ոսկեզօծ զարդերով և արձաններով, և երկայն մետաքսեղինաց ծոպերը ջրոյ մէջ սուզուած, մինչդեռ կանաչագարդ և սովորաբար լոիկ կղզեկին մէջ կը ցլանան շուրջառներ և ուրարներ, կը նշողեն երեկոյեան ճառագայթներու ներքև զէնքեր և շողշողուն մարտիկ տարազներ, ծաղկազարդ դրասանգներու յաղ-

րու օրեր են. ոչ մէկ աշխարհական ցոյց, ոչ մէկ քաղաքական հանդէս. ծերակոյտը մտածեր էր յիշաւի Ս. Քահանայապետին ներկայութեամբ կատարել՝ այլաբանական հարսնախօսութիւնը, որով վենետիկ Սղրիական ծովուն հետ կը պսակուէր և թագունի ծովերու կը հռչակուէր Համբարձման տօնին օրը, սակայն կ'երեկ թէ Ն. Սրբութիւնը կը փափաքէր իւր այս ուղևորութեան յիշատակաց չխառնել բնա-

Պատ. 2. Սինեոպոլիսի Սուրբ Եղիշիմի եկեղեցի (Սինոպոլիսի Սուրբ Եղիշիմի եկեղեցի)

աշխարհական պեճանք, ուստի այդ առաջարկուած հանդէսն ալ տեղի չունեցաւ: Պիոս Զ. չուզեց նաև ներկայ ըլլալ, չափազանց յոգնութիւնն է զբաղուիլն պատճառելով, ի պատիւ իրեն սարքուած նուագահանդէսի մը, զոր կատարեցին ինգուրապիլիններու դահլիճին մէջ, ի ներկայութեան պատրիարքին, քահանայապետական նուիրակաց, ծերակուտին, զեսպաններու և նախարարներու, և ուր վաթսուոն օրիորդներ երգեցին հանդիսին առթիւ յատկապէս զրուած ու նուագուած օրհներգ մը:

Վերջին հրաժեշտի հանդիսաւոր օրն եղաւ Մայիս 19: Առաւօտուն կանուխ երբ Ս. Գահանայապետը պատարագելէ վերջ իւր օթարանը քաշուեցաւ, Տոմն, ծերակուտի անդամը և պետական աւագ պաշտօնակալը եկան մատուցանելու անոր ողջերթի մաղթանքը: Քիչ վերջ արկնքն ի միասին, ընկերակցութեամբ երկու ծիրանաւոր նուիրակներու և Ն. Սրբութեան իշան Սան Ճիովաննի Բաղոյ, ուր Վենետիկ պատրիարքը հանդիսական շքեղութեամբ ձայնաւոր պատարագ մատուցեց և Պիոս Զ. լիակատար ներողութիւն ընդհանց ժողովուրդ և հաղորդուողներու, և այս ներողութիւնը հռչակուեցաւ ո՛չ միայն զանգակներու հնչմամբ այլ նաև ումբերու հարուածներով: Յետոյ ամբողջ իւր շքախումբով բարձրացաւ յատկապէս պատրաստուած պատշգամբ մի մը վրայ և անկէ օրհնեց Վենետիկ ժողովուրդը, որ վարը հրապարակին մէջ խոնած էր: Ժողովրդեան բազմութեան տեղ գտնելու համար, մերձակայ շրանցքն իսկ կամրջաձև տախտակներով զոցուած էր բոլորովին, իսկ պատշգամբ, որ միայն երկու օրուան մէջ պատրաստուած ու կերտուած էր, հազարաւոր անձինք կը կրէր: Յետոյ Տոմն ու Եփեսոսյան վերստին առաջնորդեցին զքահանայապետն իր սենեակը և վերջնական հրաժեշտի յարգանքը մատուցանելով մեկնեցան:

Պիոս հանգչեցաւ մի քիչ, կազդուրուեւ.

ցաւ, և յետոյ զգնելով դարձեալ իր ուղեւորի տարագը, մտաւ իրեն համար պատրաստուած ոսկեզօծ նաւակին մէջ. նոյն պիսի նաւակներու մէջ բազմեցան նաև իր ուղեկիցը և բոլոր շքախումբը, և ուղեղուեցան դէպ ի դէսական պալատը՝ ուր հաւաքուած էին տոմն, ծերակուտը, աւագ պաշտօնակալը և հասարակապետութեան ազնուական պատրիկներու խումբը, որոնց ամենուն դիմաց Ս. Գահանայապետը յայտնեց խորին շնորհակալութիւնն այնքան արտագին և շքեղ ընդունելութեանց համար, և իւր հրաժեշտի ողջոյնները տուաւ: Դարձեալ հնչեցին բոլոր եկեղեցեաց զանգակները, դարձեալ իւրաքանչիւր մարտանաւերէ և վաճառականական նաւերէ արձակուեցան քսանութեակն ումբերու հարուածներ, մինչ ոսկեզօծ նաւակներ կը ծփային արծաթափայլ լուսնակի ալեաց վրայ, տանելով դէպ ի ցամաք (Ֆուգինա) Սրբազան Հիւրը, որ կը մեկնէր դէպ ի Հոռով:

II. Ս. Ֆանտինի Եղբայրութիւնը՝

Վենետիկեան հասարակապետութիւնը որ ահարկու եղած էր իր զօրութեամբ, հարուստ՝ իր վաճառականութեամբ, գերազանց՝ իր օրէնքներով և յառաջադիմական ձեռնարկներով, վեհ՝ իր շերմեանդն կրօնասիրութեամբ, առաջին հանդիսացած էր միշտ նաև իր բարեգործական հաստատութիւններով կամ եղբայրակցութիւններով: Ահա այսպիսի Եղբայրակցութեանց մին կը ներկայացնէ մեզ Բրոֆ. ԲաժաՆետի, երբ մանրակրկիտ ուսումնասիրութեամբ մը կը յօրինէ այն շէնքին պատմութիւնը՝ որ այսօր իր մէջ կը հիւրընկալէ քաղքիս գիտական կաճառը կամ Աթենէոնը: Այս գեղեցիկ հրատարակու-

1. Dr. Giuseppe Paronello. — La Scuola di S. Fantin, ora Ateneo Veneto, 14 պատկերներով. Venezia 1914.

թեան մէջ գմեզ կը հետաքրքրէ մասնաւորապէս Ս. Պանդինի երայրակցութեան հաստատութիւնը և իրեն բարեգործական ու մարդասիրական գործունէութիւնը, զորս այսպէս կը ներկայացնէ Մեծ. Հեղինակը.

Մ'եր (Սան Պանդինի) եղբայրութեան առջի և զլիաւոր փոյթն էր կալանաւորներու բանտարկութիւնը ամոքել հայթայթելով անոնց անկողին և վերմակ. քաջալիբել դատապարտեալները և ընկերել անոնց տանջանքներու և թաղման միջոց. Հազուադէպ ղէպը մըն էր որ մահառիթ դատաւճռոյն գործադրութիւնը բանտին մէջ տեղի ունենար: Կը կարծուի թէ այս քաջաբական շատ ծանր շարժառիթներու համար միայն կը կատարուէր. բայց այս պարագային ալ սովոր էին մահապարտներուն դիակը կախաղաններէն ժամանակ մը կախել: Այսպէս պատահեցաւ Ռենոյի և Պետմարի նշանաւոր դաւադրութեան մեղաւորներուն: Շատ աւելի հազուադէպ եղած պէտք և ըլլայ այն սովորոյթը, որով յանցաւորը Ս. Կղեմէս կղզիին անդին Որֆանոյ ջրանցքին մէջ կը խեղդէին: Սովորաբար կախաղանի և զլիատման կը դիմէին. յաճախ ալ զլիատումէն առաջ զանազան կերպով կը տանջէին և յետոյ զիակն ալ կը յօշոտէին և կ'այրէին:

Առջի պարագային՝ մահապարտը կախաղան կ'առաջնորդուէր, բոկոտն, չուանը վզին փաթթուած, կամ դըսական պալլտին բանտերէն և կամ « Cheba » քուտածէն՝ որ կը գտնուէր Նոր երկրին մէջ, ճիշդ հոն ուր հիմայ և թագաւորական փոքրիկ պարտէզը. և պէտք չէ շփոթել զանգաղատան վանդակապատին հետ ուր վատթար քահանաները կը դնէին. 1591էն վերջ Նոր բանտերէն, միշտ բազմութեան մէջէն, առանց որ և է զինուորական բռնի հանդերձանաց: Միայն 1755ին Ս. Մարկոսի մրգավաճառի մը զլիատուութեան համար, խռովութենէ մը կասկածելով, յանցաւորը մահուան կը տանէին նուազ բազմութիւն եղած միջոց

և ընկերակցութեամբ չորս ոստիկաններու, հրացաններն աղեղնած և բռնած:

Գասարը վալիէր, բուռն պատրիկ մը, որ Դրէվիդի մաքսատան զլիաւորը սպաննած էր, բայց ամենուն արգահատանը շարժած՝ իր երիտասարդութեան և գեղեցկութեան համար, տանջանարան կը տաւ: Բուէր 1511 մարտ 24ի կէսօրին, և համբան մերթ մին և մերթ ուրիշ մը զրկելով կ'ըսէր. Իթէ իմ մահս ձեզ ամենուդ ցաւ կը պատճառէ, գէթ աղօթեցէք ինծի համար:

1514ին հանդիսատեսները սաստիկ զբոգրուած տապաւրի հարուածներէն՝ զորս անհոգ դահլիճը ի զուր կը կրկնէր, քաբեր և խիճեր սկսան արձկել Մարանոյի մատնչին Բարթոլոմէոս քահանային վրայ որ կախաղանէն կախուած տակաւին կը շարժէր, շուտով վերջացնելու համար: Եւ 1714 յուլիս 3ին նման անհոգութեամբ մը Անտոն Գոտոնի մահապարտին տանջանքները երկարած ըլլալով, մօտակայ անցքին նաւավարները, որ արդէն առաջ ջուց զլիտել սուլած էին դահճին՝ լարին չափազանց երկայնութիւնը, յարձակեցան վրան, և այնպիսի խռովութիւն մը հանեցին, որ ներկայ սակաւաթիւ ոստիկանները չկրցան զիրենց ձերբակալել, և որ ամբոխին մէջէն շատերու կեանքը արժեց:

Երկրորդ պարագային, այսինքն է՝ երբ զլիատման ռորիշ տանջանքներ յառաջէին կամ հետեւէին, մահապարտը՝ ցիցի մը կապուած, կը դրուէր տափարակ նուակի մը մէջ և այնպէս կը տանէին Մեծ ջրանցքին մէջէն մինչև Ս. Խաչ, ուր է հիմայ Բարատորոյի պարտէզը. սովոր էին ամէն մէկ անցքին հրաշէկ աքցաններով մարմիններն տանջել մինչև անգամ փրցնելով. Ս. Խաչ՝ ցամաք ելլելով, այն սեան առջև որ հիմայ ալ դեռ դուրս կը ցցուի վերոյշեալ պարտէզին որմին մէջէն, թանկագին յիշատակ Դուլմաթիէ և Դոմի. Նիկոս Մորոզիներ կամ Օրիօ Մասդոս րիէլոյի գերեզմանին, հոն աջ ձեռքը կը տրեւելով վզէն կը կախէին. եթէ հայհոյած ըլլար, լեզուն ալ կը ծակէին, և ձիու

մը պոչին կապելով, քաշընելով կը տանէին մինչև Ս. Մարկոս, գլխատման սովորական տեղը, երկու սեանց մէջ, երբ կարելի էր, ալ ձեռքին հատումը ոճրագործութեան տեղւոյն մէջ կը կատարէին:

Կ'ըսուի թէ բարի ժողովուրդը, այս առաջիկայ տանջանքէն բոլորովին գոյթը շարժած, մոռնալով անցած ոճիրը, կը մըցէր բարձեր, անկողին և կակուղ ծածկոյթներ նետելով այն ճամբաներուն վրայ ուսկից մահապարտը պիտի անցնէր, տանջանքին զօնդակութիւնը մեղմացնելու համար:

Յետ գլխատման կամ խեղդումին, դիակը յաճախ մէկ կամ աւելի օրեր կախուած կը թողուէր կախաղանին վրայ կամ ուրիշ տեղ. 1477ին աւագակի մը մարմինը որ գողցած էր Ռիալդոյ գոնուող Banco Giroն, երեք օր Մեծ ջրանցքին մէջ ժողովրդեան ի տես ջրուեցաւ: Բարձուդի մէջս քահանային, Մարանոյի մատնչին, մարմինը, տարին երկաթի շղթայով կախելու երկօմանիէ մը՝ որ նոյն նպատակաւ կանգնուած էր Ս. Գեորգ կղզիէն անդին, երբեմն մարմինը կ'ալրէին նոյն իսկ Ս. Մարկոսի հրապարակը երկու սիւններուն միջև. սողմականներու մարմինները մինչև աճիւնացումն կ'ալրէին:

Մերթ չորս մասի կը բաժնուէր մարմինը և արիւնազանգ անդամները աւէն կողմ կը ցրուէին ցլցերու վրայ գաած, Բիոնճիայի, Բատուայի, Մէսզըէի և Սան Նիգոլոյ՝ Լիտոյի ճամբաներու երկայնքով:

Սակայն միայն ասոնց չէին տանջանքները որոնց կ'ենթարկուէին ամենածանր յանցանքներու պարտաւորները: 1662ին Միքայէլ Բէզէնդիի մարմինը յետ գլխատելու և յօշոտելու, գլուխը բաժնեցին, ընդերքները այրեցին և մոխիրը ջուր նետեցին:

Եւ զորսխտարար շատ ուշ լքուեցան: Դեռ 1770 յունուար 20ին Ստեփան Ֆանդինի անուամբ մէկը Ուտինէն, երեսուն տարեկան, գլխատուեցաւ, չորս մասերու բաժնուեցաւ և «չորս մասերը կախուեցան սովորական տեղերուն մէջ»:

Այս ամենադառն տանջանքներուն մէջ մահապարտներուն ընկերելու և զիրենք քաջաւերելու համար, Սան Ֆանդինի ընկերութիւնը կը վազէր:

Այն ինչ ընդհանուր կառավարչէն (Comandador publico) գլխատութեան մը ազդը հասնէր, ինամակալը (massaro) կ'իմացնէր մատրանապետին և մեծ պահապանին (guardian grande) և այս վերջինս հնթախնամակալներու (sotto masseri) միջոցաւ կը հրաւրէր իր եղբայրակիցները որ Bancaն՝ անդամ էին՝ երեւնէ կամ ներկայագէտ:

Յետ ժողովուրդը մեծ արահին մէջ, խաւանին շուրջ, կը յորդորէր զիրենք ճշմարիտ կարեկցութեամբ շարժիլ. և հարկ ըլլալով Մեծ ջրանցքէն մինչև Ս. խաչ եթթալ, կը յորդորէր կենալ տափարակ նաւակին մէջ մահապարտին ըով և ոչ թէ առանձին կոնտրոլի մը մէջ. յետոյ՝ չիմել և չուտել, ինչպէս որ 1594էն առաջ շատ անգամներ կը պատահէր ի մեծ զայթաղուութիւն ըրադարացիներուն. և եթէ գլխատումը առտու տեղի ունենար, անոնց հետ ինքն ալ ներկայ կ'ըլլար Չարչարանաց պատարագին՝ զոր կը մատուցանէր մատրանապետը վերոյիշեալ խորանին վերայ:

Եղբայրութիւնը չէր կրնար թողուլ թափորը Լ'ըհզանուր կառավարչին գալուստէն առաջ. ան միասին կը բերէր վճիռը զոր quadernier կ'ընդօրինակէր եղբայրակիցներէ բռնուած մահապարտներու մատեանին մէջ. Այն ատեն երեք սնդիկոսները, ջահիկներով, նշան իրենց իշխանութեան, կը կարգադրէին եղբայրակիցներուն տխուր չուն, հագուած կնգաւոր վերարկուն, ընկերութեան լանջանոցը (pazzienza) կուրծքերուն՝ և ձեռքերին մօմ: Մեծ պահապանը կը տանէր փայտէ փռքիկ խաչ մը, առաւօտեան պահապանը՝

1. Banca Zonta տեսակ մը իրաւակց, որ շուրջ տարի մը կը տեւէ, յուսիս երկրորդ կիթակէն մինչև յաշորդ տարին:

սուրբեր նկարուած պատկեր մը (tolella), ուրիշ մը, Bancaի անդամակիցներէն լաւագոյնը, մահապարտին համար սահմանուած լանջանոցը, խնամակալը՝ օրհնեալ ջրոյ անօթը սրսկելով, Արքեան կը տալուէր մեծ խաչելութիւն մը որուն երկու կողմերը կը կենային խոնջականք (fadi-gienti) ձողերով և ջահերով:

Այս յուզարկուողութեան անելի տխուր կերպարանք կու տային խաչելութեան և զգեստներուն սև գոյնը, ինչպէս և բոցերուն՝ որ դրոշմուած էին ձողերուն և մուսկետներուն վրայ, խնդրակին (cercante) միօրինակ ձայնը, որ մերթ ընդ մերթ, իբր մահագոյժ կոչում մը, անդորդներուն և ժողովրդին կ'առաջարկէր Հայր մեր մը և Ողջոյն մը՝ մեռելիքին համար:

Կը թուի թէ այսպիսի թափորի միայն մարդիկ կը մասնակցէին, բայց 1528ին Սզալիճէրիներու յետին բարեկամին, Քրիստափոր տա Քրէմայի ընկերակցողաց միացան նաև «բարեպաշտութեան համար... կնգաւոր վերաբերու հազած երեք պառաններ»:

Թափորը կը յառաջէր Botteri և Frezzeria փողոցներու երկայնութեամբ, հաւաքուող միայն կանգ առնելով քանտեմուն մօտ, և Ս. Մարկոս և Ս. Գեովորգիոս եկեղեցեաց վրայ եղած խաչելութիւններուն երկրպագութիւն մատուցանելու համար:

Հոս մեծ պահապանը փողրիկ խաչելութիւնը կը յանձնէր մատրանապետին, առաջօտեան պահապանն ալ սրբանկար պատկերը՝ միւս քաջաբերդներէն մէկուն որ բնաւ չէին պակսեր՝ կամ մահապարտին բարաբրէն համաձայն և կամ ինքնաբերաբար. 1640ին տասներկուրի չափ կրօնաւորներ իրենք զիրենք նուիրեցին այս բարեպաշտ գործին մասնակցելու:

Յետ այս արարողութիւնը աւարտելու բանտերու մատրան մէջ, որ նոյնպէս Սան Պանդոնի եղբայրութեան կողմէն զարդարուած էր, մեծ պահապանը կ'առնէր լանջանոցը և մահապարտին սիրալիր և մարդասէր քանի մը խօսք, ուղղելով, կ'ան-

ցընէր զայն անոր վզէն, հաղորդելով այսպէս անոր՝ եղբայրութեան կնիքը և հոգեկան նոյն շնորհաց մասնակից ընելով զինքը:

Այն ատեն թափորը նորէն կը դասաւորուէր զէպի կախաբան յառաջելու համար. Մտիկ ըրէք նկարագրութիւն մը այս աղիտաբեր տեսարաններէն միուն, պատահած 1509 ղեկնամերթ մէկին Քատուացի չորս երեւիլ անձերու դատապարտութեան առթիւ, որոնք յանցաւոր գտնուած էին Մարսիմիանոսին օգնած ըլլալուն համար, Գամպրէի պատերազմին ատեն:

«... Համբայ ընկան տանջանարան երթալու, մինչ ամբոխը խոնուած էր Ս. Մարկոսի Բիաձձէղային մէջ. նաւակնելու բազմութիւն մը, ի մասնաւորի կրնալով լեցուն, քարափի մօտ անշարժ կեցած էին: Մահագոյժ թափորը կը բանային S. Maria della giustizia բոսած եղբայրակիցներէն մէկ քանին, սևազգեստ, ձեռքերին ձողեր որոնց կատարը սև կերտներ կը փայլէին. իրենցմէ վերջ ղեռ ուրիշներ սև ջահերով՝ որոնց մէջ նաև մեծ խաչելութիւն մը: Անոնց կը յաջորդէին դատապարտեալները, սևազգեստ, շատ մը շուաններ վզերին փաթթուած, իւրաքանչիւրը Քրանչիակեան կրօնաւորէ մը ընկերակցած, և որոնց ամէն մէկուն կը հետեւէր դահլիճ մը: Արգահատող ժողովրդեան մէջէն յամբաքայլ անցնելով, իրենց ծանօթներէն ասոր և անոր ձեռքերը կը սեղմէին և չէին դադրի իրենց բարեկամաց զթովթեան յանձնել լքուած ընտանիքներն:

Էն առաջ մեռելի վիճակեցաւ Գրաթօ լինոյի, որ կախաղանի սանդուխներէն բարձրացան աղօթելով, և ըսաւ արդարութեան պաշտօնեային. Կ'ուզեմ որ ինքզինքս վար նետեմ: Իրմէ վերջ ելաւ Մալդրավէրսիններու կոմսը որ քիչ բառեր միայն արտասանեց: Երբորդ ելաւ Պակարոնոյն՝ որ իր անսնդութեան հանդիսաւոր բողոք մ'ըրաւ: Չորրորդն էր Տա Լիոնէն, որ թէպէտ կը ջանար արիւթիւն ցոյց տալ և արդէն ըսած էր Մալդրավէրսինին. Արի

ասպետի մը պէս յառաջ քալէ, — սակայն իր երեք ընկերները կախուած տեսնելով, արիւթիւնը կորսնցուց և բոլորովին այլայլեցաւ»:

Սան Ֆրանչէիսի ընկերութեան եղբայրակիցները երբեք չէին թողուր դատապարտեալը. անոր հետ աղիտարեր դատաբանին վրայ կ'ելլէին, անոր հետ կ'ըսէին յետին ազօթքները, առաւօտեան պահապանը իրեն համբուրել կու տար պատկերը, մատրանապետը՝ խաչելութիւնն և օրհնեալ շուրք:

1506էն առաջ պարտաւոր էին հոն աւելի քաղմութեամբ բարձրանալ. բայց այն տարիէն սկսեալ, այս թղլ տրուեցաւ միայն երկու պահապաններուն և խնամակալին՝ օրհնեալ ջուրի անօթով:

Եղբայրութիւնը միշտ փոյթ չըրբաւ իր պարտքը ամբողջապէս կատարել, դատապարտեալներու թաղման ալ ընկերելով: Վերոյիշեալ չորս քառուսցիները Ս. Ֆրանչիսքոս տէլլա Վինեա տարուեցան Ս. Մարկոսի կանոնիկոսաց ժողովքէն, բայց 1614ին Եղբայրութիւնը որոշեց «բարեզարդութեան և բարեպաշտութեան համար» այսպիսի ջերմնաւոր գործի մըն ալ ձեռք զարնել: Սահմանեց որ այս արարողութիւնը տարբերի առջինէն, կրօնական հանդերձանաց համար սեին տեղ ըսպիտակ գոյնը փոխանակելով. խաչելութիւնը, կերոնները, մոմերը, ամէն ինչ սպիտակ պիտի ըլլար. եկեղեցի և գերեզման երթին Banca տասներկու եղբայրակիցները պիտի սաղմոսներգէին: Կախաղաններէն եղեռնագործներու մարմինները վերցնելու համար եղբայրութիւնը կրկին անգամ թափորով պիտի ելլար:

Ասոր համար խնդրեց և ստացաւ Ս. Մարկոսի կանոնիկոսաց ժողովքէն քահանայ մը և ժամկոչ (zago). խնդրեց որ եղբայրները մկրտարանին մէջ կարենային իրենց զգեստները հանել:

Ընկերութիւնը՝ իբր փոխարինութիւն, կանոնիկոսաց կու տար տարին չորս տուրքադ և երկու ընկերակցողաց իւրաքանչիւր թաղման համար 1.4 լիւրա և կէս

լիւրայի մոմ: Ս. Յովհ. և Պօղոս եկեղեցւոյն վանականներէն նոյն տուրքով խնդրեց երկիր, վարդաբանի մատրան ետեի կողմէն, հոն թաղելու համար ամբողջական դիակները, որ առաջ Ս. Զաքարիայի գերեզմանատունը կամ ուրիշ տեղեր ալ կը թաղուէին (1622ին Անտոն Պրոպարիի թաղուեցաւ ի Ս. Յովհ. և Պօղոս, միայն յետ իր անմեղութեան յայտնուելուն հանդիսաւորապէս ai Frari փոխադրեցին), Della Grazia կոչուած կրօնաւորներէն տասը սկուտով ուրիշ կտոր մը հող գնեց, ուր կանգնելով մատուռ մը և զարդարելով զայն, անոր հովանիին ներքև որոշեց ժողովել քառահերձ յօշոտուողներու անդամները. աւելի ուշ խնդրեց Ս. Յովհ. և Պօղոսի վանականներէն որ թափորով, խաչով և կերոններով ընդունէին մեռեալները և եկեղեցի տանելով, տային անոնց արձակման սրսկումը. Della grazia կոչուած կրօնաւորներէն ալ խնդրեց որ իրենց ժամարարը եկեղեցական շապկով և ուլարով ընդ առաջ ելլէր մեռեալական նշխարաց, երգէր թաղմանական նուագը և 1759ին ուգեց որ իր խնամակալներէն երկուքը ներկայ գտնուէին ամբողջ յուղարկաւորութեան վեղարաւոր վերարկուով և ջահներով:

Այս ամէնով դեռ չգոհացած, Տասանց ժողովքին հետ համաձայն, տարին 12 տուրքով կը վճարէր արդարութեան պաշտօնէին, որպէս զի դատապարտեալներուն զգեստներուն և զարդեղինաց չլպչի. 1727ին դահիճ մը կոմս Դոմինիկոս Ալթանի դիակը կողոպտած ըլլալով, Տասանց ժողովքը ստիպեց զանիկա որ գողցած ամէն իրերը եղբայրութեան դարձնէ:

Այս բարեպաշտ գործերուն կ'աւելցնէր նաև ուրիշ նպաստներ. 1676ին կը սահմանէր քսանի չափ պատարագ մատուցանել տալ ամէն մէկ մահապարտի համար:

Բայց եթէ մարդկային արդարութենէն հարուածեալները միթաբարել, թաղել և անոնց նպաստել իր գլխաւոր փոյթն և ջանքն էր, բայց ոչ միակը:

Շատ շուտ քանաց նաև չքաւորներն

ալ սփոփել և օգնել անոնց, աղքատ եւ կեղեցեաց նպաստներ մատուցանել, իրեն համար վաստակողները և կրողները վարձատրել, կարօտ օրիորդներուն օժիտ տալ և այլն:

III. Վինետկոյ բանաստեղծութիւնը՝

Այսպիսի բարեգործական հաստատութեանց համար է որ Հասարակապետութեան ժամանակաց աշուղներէ մին Վենետկոյ վրայ գովասանական տաղ մը յօրինելով, կ'ըսէր անոր.

.. Se sei di beltà nuova regina
Ti farà la pietà novella dea |գուհի
Գեղեցկութեան թէպէտ ըլլաս նոր թա՛
Ձեզզ զբոլորինն ընէ պիտի նոր ղեցուհի:

Սակայն Վենետկոյ գովեստը կարելի չէ ամփոփել մէկ երկու տողերու մէջ: Հատորներ հրատարակուած են և պիտի հրատարակուին առանց սպառել կարենալու գեղեցկութեան, կախարդանաց, սիրոյ զգացումները որոնցմով տոգորուած ամէն ժամանակաց բանաստեղծները երգած են այս եզական դշխոյն ծովերու, այս միակ հարսն Ալլորիականի:

Այսքան հատորներու մէջ արժանաւոր տեղ մը պիտի զբաւէ միշտ Տոքթ. Սէկարիցցիի հրատարակութիւնը, ժողովրդական գոսաններու ներբողներն Վենետիկի քաղքին վրայ: Որպիսի՝ միամիտ, բայց նաեւ որպիսի՝ քնքոյշ իմաստներ չեն բերած վենետիկեան գոսաններու բերնէն իրենց զմայելի քաղաքը գովասանելու համար: Զկայ բնութեան մէջ թանկագին կամ սիրելի կամ գեղեցիկ առարկայ մը, որոյ նմանցուցած չըլլան զայն: Եւ նոյն իսկ եթերական տիեզերաց մէջ չկայ լոյս մ'ու փայլ մը, որ ցոլացած չըլլայ խաղաղ լճակին հայելոյն մէջ: Գոսան մը կ'երգէ անոր համար.

«Սիրելի Աստուծոյ և միակ օթարան և

տեղի հոչակեալ աստուածներու, ո՛վ մայր սուրբ,... քու մեծ անուանդ հանդէպ շատ փոքր է արդի գրիչն ու մեղան. դու միայն երկրիս վրայ մահացուաց մէջ հայելի մ'ես ցուցնելու համար թէ ո՛րքան և ի՛նչ է երկիրնն ու բնութիւնն ի քեզ... դու մայր պսակազարդ, օթարան փառաց և առաքելութեան և գիտութեան ի վեր քան իմ հասողութիւնս :... Հոս առաքելութիւնը ունին իրենց վարձքը, և յանցանք իրենց պատիժը, հոս կը թագաւորէ ո՛չ բռնութիւն, այլ իրաւունք: Գոսան, զնա՛ փնտռէ ամէն մէկ կլիմայի ներքէ՛ թէ կըրնաս գտնել՝ նման քաղաք մ'ալ առաքելութեամբ, ազնուութեամբ և մեծ զօրութեամբ... Թող բացուին ամէն ականջներ ու սրտեր, թող իբրև հայելոյ մէջ ամէն ոք դիտէ հոն ինքզինքը և օրինակ առնու թէ՛ ժողովրդէն թէ՛ մեծերէն»:

Ներուի մեզի սակայն որ այս էջերու մէջ չենք կրնար հետեւիլ գոսաններու խանդավառ զգացմանց, ու նկատել պալատանց ու մարմարներու շքեղութիւնը, ջուրերու մրմունջը, հովին հծծիւնը, արևու հաճանքը, լուսնոյ և աստեղաց հմայոտ նայուածքը: Ինչպիսի՝ գողտր բացատրուեկեամբ հիւտուած են գոսանական տողերը երբ իրենց քաղաքը կը համեմատեն աշխարհիս գեղեցկագոյն և հզօրագոյն անուանուած քաղաքներու հետ, ինչպէս են Նարոլի, Հոլով մայր, և ամենէն գերազանց կը հռչակեն զՎենետիկ: Երբեմն զանգակատունն է որ կը խօսի, մերթ հրապարակի երկու մեծ սիւները, Պուչին դրոյն, պիսոնները, մերթ հռչակաւոր նաւարշապետները, ցայգանուագները կը պարզուին մեր առջև և մերթ ալ կը տեսնենք Գասդէլլաններու և Նիքոլոյներու բնաւ մարտութիւնները: Եղական է միջնադարեան երգիչն երբ ցամաքային քաղքի մը հրապոյրներու և հանդէսներու ու զուարճութեանց, ձիերու և կառքերու, կը հակադէմ վենետիկեան հանդէսներն ու ճախութիւնը, արեւելեան համաշխարհիկ վաճառաց գոնագեղ տարագներն ու կերպասները, ոսկեզօծ նրբակազմ նաւակ-

1. Arnaldo Segarizzi. — La Poesia di Venezia, Venezia 1904.

նեղն ու կոնտրոլները՝ որ կարապայտին վրա սեմոթեանմը կը սահին աշխաց վրայ, մինչև իսկ չմոռնար յիշելու դերասանն ու դերասանուհեաց խաղերն ու մեղեդիները և... նաև նրբահիւս մետաքսեայ քողակերպ գուլպաները: «Փառապանծ, երջանիկ և վեհզ վեհետիկ, կը գոչէ ուրիշ մը, օթեան արդարութեան, սիրոյ, խաղաղութեան. դու միայն կրնաս ըսել, ո՞վ քաղաք գերազանց, որ ջուրերու մէջ կանգնած, կ'ամբռնամ մինչև երկինք»:

Այս գուսաններու արձագանքն է որ մեր երգիչներու ձեռքով կը հասնի մինչև Հայաստան:

ՆՈՐ ՍԲԱՆՁԵԼԻՔ ՄԸ

Արեւու մէջ բոց մը 14 անգամ Երկրիս տրամագծէն բարձր

Կը հեռագրեն Կատանիայէն՝ «Corrie della sera»-ի 6 Մայիսի գիշերը, թէ Ուսուցչապետ Ասպետն Հոհիկոյ նոյն քաղաքին աստեղարաշխական և երկրաշարժական դիտարանին տեսուչն, հետեւին կը հաղորդէ մեզի. «Երէկ ժամը 8,5ին ըստ կեղրոնական Եւրոպիոյ ժամացոյցի², դիտեցի լուսապատկերով Արեւու վրայ ահագին և պայծառ ջրածնաբոց մը մտից կողմէ 47° լայնութեան³ վրայ, և այս բոցին բարձրութիւնը կը հասնէր 174 հազար հազարամետր, որ է ըսել 14 անգամ Երկրիս տրամագիծն: Եղած լուսանկարներն արեւագրական լուսապատկերով կրածնի

մանուշակագոյն լուսոյ մէջ զորս 8,5 էն առաջ և վերջը լուսանկարած էր Ուսուցիչ Կ. Փաւլառոյ՝ օգնական աստեղագէտն, նուազ բարձրութիւն մը ցոյց կու տան, բայց այնու հանդերձ տակաւին մեծ են բոցերն, զրեթէ 10 անգամ Երկրիս տրամագիծն: Այսպիսի երեւոյթներ հազուադիւր են: Սակայն երբեմն տեսնուած են Արեւու վրայ ջրածնաբոցեր, հրաբորբոց զանգուածներ կամ բոցեր, դեռ աւելի բարձր»:

Այս փոքր տեղեկութեան վրայ մի քանի ծանօթութիւններ աւելցնենք, որպէս զի աւելի որոշ գաղափարներ ունենանք այս նիւթին վրայօք:

Նախ Մայիսի 7ին ժամը 18ին, այն է երեկոյեան ժամը 6ին, ըստ կեղրոնական Եւրոպիոյ ժամու, դիտեցի Վանքի՝ մեծ դիտակաւ Արեն (290 անգամ մեծցնող ոսպնածեկով), այլ ևս վերոյիշեալ Ուսուցչապետին նշանակած վայրը ոչ մի նշան կար բոցերում, միայն Արեւու սկաւառակին վրայ արեւմտեան կողմէն սկսեալ, իւր տրամագծին մէկ վեցերորդ մասին վրայ կար զրեթէ կլորակ չափաւոր մեծութեամբ բիծ մը՝ որոյ մեծութիւնը Երկրիս տրամագիծէն 2,7 անգամ մեծ էր, բնական է երկու օր և 10 ժամ վերջը դիտուած երևոյթը Արեւու վրայ նոյն տեղը չի քնար, վասն զի Արեն ալ թաւալական շարժման ենթակայ է, որ պարբերական շարժմամբ 27,5⁴ օրուան մէջ ինքն իր վրայ շրջան մը կը կատարէ, ուստի այս բիծին տեղէն էր որ բոցն Արեւու սկաւառակէն դուրս

1. Կատանիա է Սիկիլիոյ կղզոյն մէջ քաղաք մը, Եսնա հրաբխային լեռն ստորոտը:

2. Կեղրոնական եւրոպիոյ ժամացոյցն Բերլինի ժամացոյցի վրայ ուղղուած է: Բայց որ այլաբան 24 չերտերու բաժնած են: Առաջինը Կրինիչն է, երկրորդ Բերլին և նոյն շերտի մէջ գտնուող քաղաքներ նոյն ժամը կը գործածեն իսկ մի չերտէն յաջորդ մէկ ժամով կը տարբերին:

3. 47 աստիճանն պէտք է Արեւու կեղրոնէն չափուի, ապա թէ ոչ սխալ կը հասկըցուի:

4. Վեհետիկ Ս. Ղազարու մոյր վանքին մէջ ունինք չափաւոր մեծութեամբ դի-

տակ մը, որուն առարկայական ոսպնածեկ 0,17 է և վառարանը 2 մետր, 35 երկայնութեան վրայ կը պատահի. ունի զանազան աշտմերձ ոսպնածեկ որոնք 91 անգամ մէն մինչև 987 անգամ կը մեծցնեն առարկայն բայց ունի կարողութիւն 1500 անգամ ևս մեծցնելու: Այս դիտակը նուէր է Տիւբեան Յակոբ Արեւիկին:

5. Արեւու ճիշտ թաւալական շարժումն է 25 օր 8 ժամ, բայց որովհետեւ այսչափ ժամանակի մէջ երկրիս տեղափոխուած է՝ այն պատճառաւ պարբերական շարժումը 27,5 օր կը տեսնուի: